

Матяж С.В., Гурина А.А.

Черноморский государственный университет имени Петра Могилы

РОЛЬ НЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В РЕШЕНИИ ПРОБЛЕМ В СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЕ В УКРАИНЕ

Аннотация

Проанализирована роль негосударственных организаций в решении проблем в социальной сфере в Украине. Негосударственный сектор вполне способен взять на себя значительную часть функций по предоставлению социальных услуг на местном уровне. Выявлено, что негосударственные организации быстро реагируют на изменения в социальной политике и в потребностях граждан и способны обеспечить эффективную работу с клиентами.

Ключевые слова: государственная организация, социальные проблемы, социальные услуги, клиенты.

Matiazh S.V., Hurina A.A.

Petro Mohyla Black Sea State University

ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN SOLVING PROBLEMS IN THE SOCIAL SPHERE IN UKRAINE

Summary

Analyzed the role of non-governmental organizations in solving problems in the social sphere in Ukraine. Non-state sector is quite capable to bear a substantial part of the functions of providing social services at the local level. Revealed that non-governmental organizations to quickly respond to changes in social policy and the needs of citizens and can ensure effective work with clients.

Keywords: non-governmental organization, social problems, social services, customers.

УДК 316.7

ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР: ПРЕДМЕТНІ ТА СУБ'ЄКТНІ АСПЕКТИ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Тащенко А.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Розглянуто альтернативи взаємодій культур та їх реальні наслідки. Виокремлено чотири групи суперечливих тем у науковій рефлексії та моделюванні взаємодій. Розкрито предметний та суб'єктний аспекти протиріч.

Ключові слова: культура, цивілізація, взаємодія, діалог, суб'єкт.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. «Культура» та «цивілізація» – теоретичні конструкти, що не зникають із соціологічного обігу, незважаючи на ухил прихильників стандартів постнекласичної науки в бік уявлень щодо дискретності, роздробленості та відносності світу, нестабільності та постійної змінюваності реальності, пріоритету локальних ситуацій та повсякденності тощо. На сучасному етапі відбувається осмислення культури крізь призму «глобалізації» та «глокалізації» у світлі насильницьких дій «своїх» або «Я» щодо «чужого» або «Іншого» та конфлікту як за межами, так і в межах діалогу культур (див.: [1, с. 146]). Навряд чи сучасне людство можна назвати сукупністю «громадян світу» – відповідно, із кожною працею з цієї тематики відбувається якщо не переосмислення, то доповнення бачення культури як найзагальніших та фундаментальних форм розрізнення та самовизначення людей у світі. Однак не можна уникнути також доповнення та загострення протиріч у рефлексії взаємодії представників різних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Новітні статті та матеріали круглих столів, присвячені дискусіям щодо культур та різновидів взаємодії їх представників, переважно наслідують ті чи інші класичні підходи, уникаючи обговорення супереч-

ностей на межі з альтернативними точками зору. Автори оглянутих нами праць найчастіше згадують М. Бахтіна, М. Бубера та В.С. Біблера і, відповідно, опираються на визначення культури, що були запропоновані ними. Квінтесенцію їх поглядів можна виразити через наступну цитату із статті Т.Липич та В.Липича: «[культура – це] форма одночасного буття і спілкування людей минулих, нинішніх і майбутніх культур... Культура здатна жити і розвиватися (як культура) тільки на межі культур, в одночасності, в діалозі з іншими цілісними, замкнутими «на себе», на вихід за свої межі, культурами. Кожна культура є деякий «дволикий Янус», в тому сенсі, що її обличчя настільки ж напружено звернено до іншої культури, до свого буття в інших світах, наскільки і всередину, вглиб себе, у прагненні змінити і доповнити своє буття. Спілкування в культурі, тобто буття в культурі – це завжди (у потенції, в задумі) спілкування між різними культурами, навіть якщо ми живемо в одній і тій же культурі» [2, с. 34, 37]. Взаємодію загалом проголошують і розглядають як можливі між «культурами», однак аналогічні процеси знаходять своє відображення і як такі, що відбуваються між «цивілізаціями» – у наукових доробках, переважно з опором на ідеї С.Хантінгтона та документи Генеральної Асамблеї ООН (див.: [3; 4; 5]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Частин-

на проблеми полягає у тому, що сучасні теоретичні розробки щодо взаємодії культур містять суперечливі положення як всередині себе, так і у порівнянні з підходами інших авторів, і ці положення поки що не знайшли відповідної рефлексії. Актуальною є потреба у рефлексії новітніх теоретичних та емпіричних результатів, отриманих соціологами та іншими науковцями, поле діяльності та результати яких є дотичними до соціології, щодо взаємодії культур у сучасному світі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основне завдання нашої статті – виявити основні протиріччя, що склалися між різними баченнями та моделюваннями взаємодії культур у сучасному світі, і надати їх системну характеристику, презентувавши шляхи розвитку наукової думки у цьому напрямку цілісно, впорядковано та взаємопов'язано, з розрізненням та урахуванням різних аспектів взаємодії від макро- до мікрорівня суспільств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ми виокремили чотири взаємопов'язаних між собою групи суперечностей, котрі стають очевидними за моделювання сценаріїв взаємодії представників різних культур і опис котрих буде запропонований нижче. В свою чергу, ці чотири групи можна розділити на дві загальніші, що відображають предметний аспект (які існують альтернативи взаємодії та їх наслідки, теми «діалогу культур») і суб'єктивний аспект (які суб'єкти взаємодії культур є «реальними», вісі опозицій).

Предметний аспект суперечностей: альтернативи взаємодії культур. Найсправедливішим соціально та найпродуктивнішим культурно всіма авторами визнано такий вид взаємодії, як «діалог культур» – «не лише спілкування людини з людиною, але і спілкування з різними «текстами», а через них з усім світом буття; спілкування з самим собою, зі своєю думкою, своїм внутрішнім світом; взаємодія соціокультурних світів; діалогічність у сфері науки і мистецтва; етноконфесійні взаємини й інше» [6, с. 153]. Це пізнання іншої культури через свою, а своєї – через іншу, шляхом зіставлення, інтерпретації та адаптації цих культур один до одного, що допомагає краще зрозуміти і цінність та своєрідність власної культури: «Ідея співпричетності «чужій» культурі дозволяє вибудувати той світ, той тип відносин, котрий М. Бубер, К. Ясперс, Ф. Розенцвейг називають світом комунікацій – «Я» і «Ти», а М.М. Бахтін і О. Розеншток-Хюссі – «світом-подією» або «хрестом реальності», що розширює просторово-часові межі діалогу від «Я» і «Ти» до «Ми». Світ, як спільнота людей, народжується з «діалогу та хорОВОЇ єдності» (О. Розеншток-Хюссі)» [7, с. 93]. Якщо мову ведуть про «діалог цивілізацій», то визначають його зазвичай згідно із відповідними документами ООН: «Діалог між цивілізаціями – це процес, що йде всередині цивілізації і на їх стику, котрий засновано на загальній участі і колективному бажанні вчитися, відкривати для себе і вивчати концепції, виявляти сфери загального розуміння і основні цінності і зводити різні підходи в єдине ціле за допомогою діалогу» (за: [4, с. 156], також див: [5, с. 141-143]). Однак В. Лекторським була висказана думка, що «позитивними» (у сенсі мирними і більш реальними) альтернативами діалогу культур також можуть бути (див.: [8, с. 6-7]):

• *толерантність* як повага до іншої культури, ідея щодо котрої (насамперед як «віротерпимості») була вироблена історично після релігійних війн через актуалізацію звичайного виживання. Наразі ж

це – побутове сповідування принципу: «ти мене не чіпай – я тебе не чіпатиму», що відображає скоріше несумісність культур, неможливість їх взаємного розуміння і уявлення щодо не потрібності цього взагалі. На таких засадах діалог між культурами неможливий. І на практиці це врешті-решт призводить до культурної конфронтації, тобто до націоналізму. Знаходимо заперечення цієї точки зору у праці І.В. Могдальової, котра вважає, що толерантність виступає основним показником діалогу культур [9]. Проте знаходимо і підтримку – у В.О. Муравецького, котрий поділяє думки С. Жижєка щодо «безумства толерантності в ліберальному розумінні абсолютного рівноправ'я», критикуючи постмодерністські заборони на найменші активні дії проти ворожих дій з іншої сторони та практикування толерантності як байдужості, а не терпимості й поваги до інших культур (див.: [10, с. 44-45]), та у В. Малахова з надією на вільну від утилітарних міркувань толерантність, що може бути навіть кращою за «діалог культур»: «Діалог, загалом кажучи, – не така вже упривілейована форма спілкування. Мудрий Антуан де Сент-Екзюпері говорив про те, що любити – це не значить дивитися одне на одного, це значить разом дивитися в одному напрямку. Діалог – це коли дивляться одне на одного, він передбачає дистанцію, певну озовнішненість стосунків... Чи здатна набути ... сенсу фраза «толерантний, отже, існую» (за аналогією з відомими висловами «мислю, отже, існую», «люблю, отже, існую» і навіть «соромлюся, отже, існую»)» [8, с. 42].

• *мультикультуралізм* – як співіснування культур заради співіснування. Важливою є не стільки можливість представників різних культур брати участь у сучасних світових процесах, що передбачає рівні позиції хоча б у чомусь, скільки збереження статус-кво: одні нічого не вчиняють проти, інші нікуди не потикаються, оскільки їх все одно далеко не пустять. Результат – створення культурних гетто і розгляд кожною культурою своїх базових цінностей як універсальних. З одного боку, це необхідно для збереження самостійності й автентичності, з іншого – провокує бажання, що певну культуру не просто терпіли, а повністю переймали її цінності. Частково ця точка зору підтверджується і положеннями інших авторів, оскільки багаті на такі приклади США та ЄС, що є скоріше «багато-расовими», ніж «багатокультурними» соціальними утвореннями (див.: [3]).

Низка інших авторів пропонують ще такі альтернативи:

• *взаємопроникнення культур* – його також характеризують поняттями «дифузія», «конвергенція», «інтеграція», «зближення», «асиміляція», «творча взаємодія» [11] тощо. Порівняно з ним, діалог постає як менш претензійний процес взаємодії в плані порушення цілісності кожною із залучених культур;

• *конфлікт (або «зіткнення цивілізацій»)* – альтернатива-опозиція, котру поділяють більшість авторів. Питання виникають лише до надмірної абстрактності поняття – так, В.А. Авксентьев, Б.В. Аксенов і А. Ю. Хоц провели експертне опитування щодо доцільності використання поняття «конфлікт цивілізацій» і з'ясували, що: «У вітчизняному (російському – А.Т.) науковому та експертному співтоваристві ставлення до феномену «зіткнення» або «конфлікту» цивілізацій неоднозначне: від визнання того, що цей процес став реальністю і, можливо, головною рисою початку ХХІ ст., до заперечення наукової валідності терміну... Експерти відзначили аморфність понять «цивілізація»

і «конфлікт цивілізацій» (отже, під останнім можна розуміти який завгодно вигляд конфліктної взаємодії)...перш за все в силу невизначеності та ідеологічної навантаженості самого поняття «цивілізація», а значить конфлікт цивілізацій ... можна представити як етнічний, конфесійний, політичний, економічний, військовий та інший вид конфлікту» [12, с. 74-75]. В.С.Колесник також відзначає таке явище, як «подвійний конфлікт цінностей», що може мати місце і в процесі (та результаті) діалогу: «...в кінці ХХ століття виник конфлікт цінностей не тільки між цивілізаціями, а й усередині кожної культури, тобто з'явився феномен подвійного конфлікту цінностей. Цінності «чужих» цивілізацій набули широкого поширення, залучаючи одних людей, відштовхуючи інших і посилюючи загальну моральну розгубленість в тому чи іншому суспільстві ... голова дослідницької групи CRISE в Університеті Парижу Р. Барб'єрі ... запропонував концепцію метіссажу, що означає «поєднання культурних цінностей». Метіссаж – це об'єднання західних і східних цінностей, в котрому жодна зі сторін не буде притиснена, але обидві вони об'єднуються в нове утворення, яке не суперечитиме ні сучасності, ні традиціям, але буде включати обидва ці компоненти» [13]. Однак те, наскільки реально втілити цю концепцію в життя, залишається суперечливим питанням;

• *бездуховність* – згідно до оригінальної інтерпретації Н.В.Герасимець постмодерністського уявлення про «діалог» і здатність до нього як окремої людини, так і культури в цілому: «Нову форму духовності охарактеризовано як здатність до відповідального діалогу на етичній основі. Як така, вона включає до себе самоповагу і взаємність, аргументацію і добре зважені переконання, відповідальний саморозвиток, добровільно самообмежений повагою до духовної самобутності Іншого (Кожного). Духовність як діалог людини: із самою собою, з іншими, з культурою, з природою, з суспільством... Протиотрутою бездуховному способу життя є становлення глобального етосу, що є визначальною формою духовності на основі діалогу різних культурних світів Заходу і Сходу» [14].

Предметний аспект суперечностей: теми «діалогу культур». Це більш спеціалізовані протиріччя, що стосуються: 1) найсуттєвіших рис культур, котрі не підлягають обговоренню; 2) уособлення культур (цивілізацій) у значущих місцях та персоналіях. Наступні елементи культур автори вважають «недоторканими»: *цінності* [8, с. 8; 15]; *релігія, релігійні догмати, вірування, переживання* [8, с. 8; 16; 17, с. 110; 18, с. 47]; *концепти, ідеї, світоглядні універсалії* [19]; *міф (для етносу) та історія (для нації)* [20, с. 103-105]; *мова* [1, с. 149; 5, с. 144; 7, с. 91-92; 8, с. 8, 39, 40; 16; 21; 22]; *мораль* [17, с. 110]; *етичні та естетичні переживання* [18, с. 47]; *традиції та звичаї* [17, с. 110]; *збережений досвід щодо значущих минулих подій (як позитивних, так і негативних)* [8, с. 10, 11, 19, 20]. Однак тими ж авторами зазначено, що однією з умов діалогу культур є «спряження цінностей», і це викликає закономірне здивування, якщо цінності – потенційно незмінюваний елемент. Ніби відчуваючи це внутрішнє протиріччя, хтось висловлює надію на «загальнолюдські цінності» – наприклад, А. Гусейнов, О. Борисенко, Р. Рзаєва, Я. Яскевич (див.: [8, с. 22; 23; 24, с. 182-183; 35, с. 488]), хтось заперечує їх можливість та доцільність взагалі, аргументуючи, що загальні стандарти добре спрацьовують на результат у економічній діяльності, в той час як поки що примарна культурна єдність усього світу «обкрадає» людство, спричинює безособовість і розпливчатість – такої точки зору

притримуються Б. Пружинін, О. Бойко, Т.Г. Семинігівська (див.: [8, с. 46; 18, с. 47; 36]), наведемо цитату з твору останньої: «...той, хто відносить сам себе до «громадян світу», розглядатиме свої національні і культурні особливості як маргінальні для його самоідентифікації. Це, поза сумнівом, зменшить можливості для виникнення різного роду міжгрупових конфліктів (релігійних, національних і т.д.), але при цьому обіднить і можливості комунікації, оскільки в цьому випадку тим універсамом, щодо якого здійснюватимуться комунікативні дії, буде безліч найпростіших людських потреб...» [18, с. 47].

Друге протиріччя стосується «непорушності» і принципності включення до вищенаведеного переліку мови. Т.Г. Семинігівська доводить, що, при всіх іншомовних запозиченнях, лексичні новоутворення підкоряються нормам і законам граматики, словотворення та фонетики «рідної» мови (див.: [18]). А деякі автори взагалі вважають важливішим нервербальний канал комунікації, оскільки в усному спілкуванні близько 65% інформації кодується і розкодовується саме за ним, однак роботи, присвячені його дослідженню, порівняно із присвяченими вербальній у міжкультурному діалозі не такі численні (див.: [37, с. 97]).

Третє протиріччя торкається такого аспекту як «минуле». Не можемо не посперечатися на дискусію М. Поповича та А. Гусейнова з приводу того, наскільки глибокою та стійкою є суспільна пам'ять та чи можна «забути» насамперед негативні події (війни, конкретні битви, різно тощо), навіть якщо спробувати поглянути на них, виходячи із «сьогоднішніх гуманістичних принципів», до того ж самокритично (див.: [8, с. 10, 11, 19, 20]). М. Попович говорить: «Згадаймо сорок третій – сорок четвертий роки, коли УПА різала поляків за Волині. Якщо я намагатимуся пояснити сьогоднішню ситуацію, дивлячись на неї очима своєї історії, намагаючись цю історію захистити, то я ніколи не вийду із замкнутого кола. Якщо ж я оцінюю її як цивілізована людина, виходячи із сьогоднішніх гуманістичних принципів, я ніколи не знайду виправдання вчинкові українського селянина, який зарізав польську дитину за те, що його сусід-поляк зарізав українську дитину. Є речі, для яких ми маємо виробити моральнісну оцінку, пам'ятаючи, що немає таких історичних умов, які можуть виправдати деякі події історії... Ось тоді мені відкриваються нові смисли і в моїй етнічній культурі» [8, с. 11]. На що А. Гусейнов відповідає, що подібні речі із часом можуть не лише не підлягати перегляду, а й загострюватись, особливо за намагання насильно «стерти» їх разом із кордонами культур.

Що стосується уособлення культур (цивілізацій), то, звісно, за загальнонауковою логікою сходження від абстрактного до конкретного зазвичай автори вдаються до уточнень: якщо мова йде про становлення цивілізацій, згадують їх епіцентри (Єгипет, Месопотамія, Індія, Китай, Греція, Рим, Західна Європа, Північна Америка, Японія, США, Європейський Союз тощо – див.: [38, с. 51]), якщо про втілення духу народу – то згадують видатних особистостей (наприклад, О. Пушкін, Т. Шевченко, А. Міцкевич – див.: [2, с. 40-41]) тощо. Якщо навіть не торкатися загрози обмеженої стереотипізації щодо тих чи інших культур в процесі їх пізнання, ми спостерігаємо у вищезгаданих уособленнях ті є самі потенційні проблеми спряження, і у випадку «духу народу» вони сильніші, ніж географічно-історичні: «Подібно до того, як, скажімо, окремій людині ніколи ніяка жінка не замінить матір і ніякий чоловік – рідного батька, так само є глибоко інтимним, не-

замінним зв'язок людини з культурою. Наприклад, Пушкін для росіянина – це більше, ніж історична особистість, ніж поет. Це – національний символ, святиця. Ніколи ні Гете, ні Шекспір, ніхто інший, ні всі разом його не замінять» (А. Гусейнов, [8, с. 21]).

Суб'єктний аспект суперечностей: суб'єкти взаємодії культур (цивілізацій). Питання, хто є суб'єктом, який «реально» вступає у взаємодію, на котрому рівні (макро-, мезо-, мікро-) взаємодія є «важливішою», кому взагалі слід вступати у нього та яких рис набувають в результаті, викликають багато суперечливих думок. По-перше, автори постійно нагадують читачам та одне одному, що «взаємодія культур/цивілізацій» – це метафори, абстракції, лише поняття тощо, а брати участь у ній можуть тільки «реальні» окремі люди, групи, спільноти, інституції. На цьому наголошують, зокрема, В. Лекторський, А. Гусейнов, С. Пролєєв та О. Онищенко, І. Сафонова, О. Суший, І. Следзевський [5, с. 147; 8, с. 8, 22, 28, 29, 37; 15; 19]. З іншого боку, без цих абстракцій взаємодії окремих людей та спільнот не мають під собою узагальнюючої основи та сенсу – знову звернемося до підтвердження щодо найпопулярнішого декларованого різновиду взаємодії: «Під діалогом культур найчастіше розуміють діалог заходу та сходу; при цьому під останнім не розуміється конкретно індійська, китайська, арабська або слов'янська культура і тим більше не сукупність цих культур, які відрізняються між собою не менш, ніж від західної культури. Під «сходом» у постановці проблеми про діалог культур швидше за все мається на увазі деяка абстракція «незахідна культура». Така абстракція цілком гармонійно відповідає класичній концепції діалогу за схемою «ми/вони»... класичне мислення будуватиметься за схемою «теза-антитеза-синтез»: концепція діалогу, таким чином, вказує на боротьбу тези-заходу та антитези-абстрактного «сходу»» [18, с. 46]. Ця суперечність частково знімається визнанням важливості збалансованості макрорівня (мораль, право, філософія, наука, художня, політична та побутова культура) діалогу культур та мікрорівня (розуміння між причіниками релігійних груп, наприклад, між католиками і протестантами в одній державі, між представниками статево-вікових груп тощо) (див.: [9]) і введенням інститутів-посередників – регіональних об'єднань (накшталт Європейського союзу, Африканського союзу, НАФТА, Азіатсько-Тихоокеанського економічного співтовариства, Шанхайської організації співпраці, НАТО), ООН з її організаціями та спеціалізованими підрозділами тощо (див.: [4, с. 180-187]), а також, звичайно, засобів масової інформації (див.: [8, с. 35; 37; 49]). По-друге, бачення властивостей суб'єкта взаємодії багатьма авторами далеке від конкретної «пересічної людини». Згідно до перераховування необхідних компетенцій (див.: [4, с. 158; 5, с. 147-148; 8, с. 29; 9; 39; 40, с. 172; 41]), йому слід:

- мати високий рівень мислення (варіант – філософського мислення);
- давати точну кваліфіковану оцінку розглядуваної ситуації («своєрідний культурологічний діагноз»), без якого неможливе об'єктивне вивчення іншої культури;
- вести відверту, професійну, позитивну розмову про етнокультурні, етнополітичні і соціальні проблеми;
- глибоко знати культуру, яку він репрезентує – не про останні десятиріччя або одне-два сторіччя її еволюції, а максимально фундаментально, з розумінням генези та типології;
- володіти багатством рідної мови і рідної культури, що ввібрала в себе знання іншомовної куль-

тури, пізнала мовні і «фонові» відомості країни досліджуваної мови;

- усвідомлювати, приймати і транслювати цінності рідної та іншомовної культур, а також свою роль у встановленні співпраці і взаєморозуміння між народами;

- поєднувати любов, милосердя, прагнення до миру, терпимість і доброзичливість до всіх людей, незалежно від раси, національності, віросповідання тощо.

Відповідно, «ідеальними» суб'єктами взаємодії називають виключно представників середнього та вищого класу: інтелігенцію, інтелектуалів, мислителів, науковців (конкретні варіанти – антропологі, філософи, лінгвісти, політологи), політичних діячів, письменників, художників, духовних подвижників, теологів, майстрів культури, представників громадських організацій, працівників мистецтва, культури і засобів масової інформації (кіно- та літературних критиків, зокрема), конструкторів. Інколи згадують загальні категорії людей на кшталт «туристи» та «молодь», що трохи наближає нас до «пересічних громадян». Однак тоді постають питання: чи відбувається взаємодія культур поза взаємодіями таких представників? наскільки взаємодія з їх участю наближена до ідеального перебігу? а до потрібного, відображаючого актуалізовані потреби «необраних»? тощо. І самі автори відзначають можливість «деградації» обраних – зокрема, О. Онищенко висловлює правомірне припущення від імені однієї з «обраних» категорій: «Мені здається, що й ми, філософи, логіки та методологи, теж часто-густо опиняємося у полоні ідей, що є в обігу у засобах масової інформації й вироблені на рівні регіонального й навіть суб'єктивного бачення» [8, с. 34]. До того ж, зауважує він, неконфліктні форми взаємодії – це не «спасіння» культур, а просто раціоналізована форма відносин панування у розгортанні політичними стратегічних дій, один із різновидів легітимізаційних матриць, котрі лише «віщають» через образи провідників, лідерів, інституцій (див.: [8, с. 36-37]).

По-третє, деякі автори вбачають небезпеку у можливих типах учасників взаємодії культур у майбутньому та дають застереження з цього приводу – наприклад, В.Лекторський наголошує на обережності щодо постгуманістичних перспектив: «Говорять про постлюдину, про те, що людина – це пройдений етап, що є можливість вийти за межі людини. Навіть існує такий всесвітній рух – постгуманізм. Сучасність несе не гуманізм, а вихід за межі гуманізму... Постгуманісти так і говорять: «Навіщо нам думати про сенс людського життя? Годі. Ми зараз уже такі розумні, що це все в минулому». Сенс життя для них дуже простий – підготувати вихід за межі людства. Створити постлюдство... Постлюдина – не те саме, що ніцшевська надлюдина. Це «пост», а «пост» – це вже не людина» [8, с. 23-24]. До його побоювань приєднується С.Пролєєв із «питанням питання»: а чи варто взагалі бути успішним і прагнути успіху у сучасному суспільстві, зважаючи на ймовірні наслідки (див.: [8, с. 18]).

Суб'єктний аспект суперечностей: вісі опозицій. Це – найбільш обговорювана тема в рамках дискусій щодо взаємодії культур (цивілізацій), і це цілком логічно, оскільки ніщо не може існувати, не маючи своїх меж та протилежності – в цьому випадку мова йде про макрорівневих суб'єктів взаємодії культур. Тож, основні запитання, на котрі шукають відповіді:

- наскільки правомірно в Новітній час вести мову про *звичні опозиції* накшталт «багата Північ і бідний Південь, цивілізований Захід і відсталі

Схід» чи навіть триад на їх основі? Детально пояснює складності М.Громов: «Візьмемо, наприклад, широко використовувану схему «Росія–Схід–Захід», в якій три її складники можна переставити в іншому порядку... Замість Росії сюди можна вставити Україну, Білорусь, Польщу, Казахстан, Туреччину та багато інших країн (були часи, коли в такому ракурсі розглядали навіть уже відсутню нині НДР, східну частину Німеччини, розташовану в центрі Європи, але сателіта СРСР), які тією чи тією мірою перебувають між двома великими світами – Сходу і Заходу... Захід, якщо під ним розуміти європейську цивілізацію, включає в себе і православу Грецію, і католицьку Польщу, і протестантську Швецію, з якими у Росії існують багатоманітні відносини. Що стосується Сходу, то він – від дещо європеїзованої Туреччини до двох Кореї та Японії – є ще більш багатоліким. І якщо, інтерпретуючи вітчизняну історію, під Заходом ми найчастіше маємо на увазі романо-германську цивілізацію, то яку ми маємо на увазі під Сходом: кочові народи південних степів, монголів, ординців, середньоазійців, китайців?» [8, с. 30-31];

• які нові критерії поділу культур (цивілізацій) претендують на увагу науковців (культурологів, соціологів, філософів) як значущі?

• на чому ґрунтуються нові та неподолані старі конфлікти, і як їх подолати, якщо це взагалі можливо?

Пропонуючи та обґрунтовуючи свої міркування, автори демонструють сталу «безсмертність» давніх протиставлень, в першу чергу «Захід–Схід» (див.: [6, с. 154; 8, с. 13-17; 11; 13; 42]), проте одночасно намагаються показати неповноту цих категорій та конкретизувати їх у нових координатах. В.Лекторський притримується думки, що, з огляду на потужний розвиток Сходу та Півдня у плані науки та технологій, поділ культур слід здійснювати за відповідністю властивостям «суспільства знань» (див.: [8, с. 9]); Л. Васильєв, Д. Маузі, Д. Пантіч, А. Маргері, Б. Єрасов, Л. Вшивцева – за «традиційністю» на противагу «сучасності» (що передбачає конкуренцію між свободою та рівністю, колективізмом та індивідуалізмом, ксенофобією та відкритістю до світу, толерантністю та нетолерантністю) (див.: [42]); Е. Гіденс, О. Суший та В. Лубська – за «фундаменталізм» на противагу «космополітичній толерантності» (див.: [19; 43, с. 215]); В. Федь нагадує про несиметрію позицій корінних та некорінних культур, а також бувших завойовницькими або завойованими: «У більшості випадків домінуючу роль у діалозі етнокультур (у межах однієї держави) відіграє культура корінної («титульної») нації. Уточнюємо: у більшості випадків. Не можна

уявити собі, щоб Франція послуговувалася якоюсь культурою з народів Африки чи Азії. Натомість у завойованих країнах (тією ж Францією) проводили дуже витончену роботу щодо впровадження через засоби масової комунікації культурологічні артефакти, освіту, структуру керівництва культурної політики і щодо започаткування нової мовної культури» [1, с. 149].

Що ж стосується питання щодо конфліктів, то їх основою визнані як відмінності, так і схожість фундаментальних уявлень щодо місця людини у світі, котрі були помічені ще класиками (зокрема, С. Хангінтоном) і не були повністю втрачені сучасними людьми: найзагальніше – це «західне» чітке самопозиціонування та дивна унікальність порівняно з 95% населення світу (див.: [17, с. 110]) проти східної «розчиненості у світі» без визначеного місця та прагнення до подолання відмінностей (див.: [6, с. 155; 44, с. 35, 38]), однак такої, що чутливо охороняє свою самобутність, та здатної до збереження останньої навіть за агресивних інтенцій «Заходу» – показовими прикладами є Японія, Казахстан, Індія (див.: [8, с. 13-17; 13; 23]). Конфлікт на основі схожості проявляє себе насамперед у релігійних взаємодіях – наприклад, між мусульманами та християнами (див.: [16; 42]) з їх подібними універсалізмом, консерватизмом щодо прийняття нових богів, місіонерством, насильницьким потенціалом тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, виявлено чотири групи протиріч у взаємодії культур: дві групи протиріч стосуються предметної сторони взаємодії культур (цивілізацій) – це альтернативи діалогу (толерантність, мультикультуралізм, взаємопроникнення, конфлікт або зіткнення, бездуховність) та теми діалогу («недоторкані» елементи культур (цивілізацій) та їх репрезентанти). Ще дві основні групи протиріч стосуються суб'єктної сторони взаємодії – це суб'єкти діалогу (мікро-, мезо-, макрорівневі учасники, їх необхідні властивості та можливі типи у майбутньому) та вісі опозицій культур (цивілізацій) за прадавніми та сучасними ознаками («Захід–Схід», «Північ–Південь», «традиційність–сучасність», «фундаменталізм–космополітична толерантність», «корінна–некорінна культура», «завойовницька–завойована культура»). Перспективи пом'якшення протиріч та суперечностей, пов'язаних із альтернативами, темами та різноманітними суб'єктами взаємодії культур і цивілізацій, ми бачимо у подальших дослідженнях втілення найсуттєвіших значущих рис культур, культурних кодів, що стають підставою для принципового об'єднання або роз'єднання людей на усіх рівнях суспільств.

Список літератури:

1. Федь В. Діалог як соціокультурна практика // Вісник Львів. ун-ту. Серія філос. – 2009. – Вип. 12. – С. 145–154.
2. Липич Т., Липич В. Романтизм в русско-польском диалоге культур первой половины XIX века // Rocznik Instytutu Polsko-Rosyjskiego. – 2012. – № 1(2). – С. 33–45.
3. Бойко Ю., Садькова Э. Цивилизационные аспекты развития. Европейского союза // Обозреватель–Observer. – 4/2012. – С. 76–87.
4. Кузык Б.Н., Яковец Ю.В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. Т. V: Цивилизации: прошлое и будущее: Учебник / авт. слова к читателю В.М. Филиппов. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – 576 с.
5. Следзевский И.В. Диалог цивилизаций как смысловое поле мировой политики // Общественные науки и современность. – 2011. – № 2. – С. 141–156.
6. Сун Минхань. Диалог культур – парадигма современного социокультурного процесса // Вопросы духовной культуры – Философские науки. Культура народов Причерноморья. – 2009. – № 154. – С. 153–155.
7. Монастырская И. А. Диалог культур в условиях глобализации // Труды Псковского политехнического института. – № 10.1. – С. 89–93.
8. Єдність світу і розмаїття культур. Матеріали круглого столу українських та російських філософів // Філософська думка. – 2011. – № 4. – С. 5–48.

9. Могдальова І.В. Діалог культур як засіб вирішення проблеми деструктивної маргінальності // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – Т. XI. – Вип. 178, серія «Соціологія». – Донецьк: ДонДУУ, 2010. – С. 403-410.
10. Муравицький В. О. Інформаційна культура особистості як нова антропологічна риса в сучасному глобалізованому світі // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 47. Філософські науки. – 2009. – С. 42-46.
11. Бензюк О. Діалог культур та культурний плюралізм як складова культуротворчості: досвід опрацювання проблеми // Київське музикознавство – культурологія та мистецтвознавство. Збірка статей. – Київ, 2012. – Випуск 42. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glierinstitute.org/ukr/digests/042/8.pdf>, <http://glierinstitute.org/ukr/digests/042/>
12. Авксентьев В. А., Аксюмов Б. В., Хоц А. Ю. Конфликт цивилизаций: pro et contra (Мнение экспертов) // Социологические исследования. – 2009(04). – С. 73-81.
13. Колесник В.С. Конфликт ценностей в межцивилизационном диалоге. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dom-hors.ru/issue/fik/1-2011-1-2/kolesnik.pdf>
14. Герасимець Н.В. Духовні виміри буття особистості (соціально-філософський аспект) // Мультиверсум. – 2007. – № 62. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_62/Herasyunc.pdf
15. Сафонова І.А. Межкультурная коммуникация в аксиологическом аспекте // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2011. – Вип. 2(43). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2726/1/Safonova.pdf>, <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/2726>
16. Кулакова Б. Э. Символические коды понимания в сфере повседневности мусульманской и христианской духовной культуры // Научный журнал КубГАУ. – 2013. – № 90(06). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ej.kubagro.ru/2013/06/pdf/22.pdf>
17. Лукашева Е. А. Диалог цивилизаций: интеграция культур и ее пределы // Пленарное заседание «Диалог культур и партнерство цивилизаций: становление глобальной культуры». Материалы секционных заседаний X Международных Лихачевских научных чтений. – 2010. – Т. 1. – С. 109-111.
18. Семигінівська Т.Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства // Вісник Сумського державного університету. Серія «Філологія». – 2007. – № 1, – Т.2. – С. 45-49.
19. Суший О.В. Глокалізація, комунікація та перспективи управлінських стратегій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10sovpus.pdf>
20. Пископель А. А. Нация и этнос в диалоге культуры с цивилизацией // Этнометодология: проблемы, подходы, концепции. – Выпуск 11. – С. 92-106.
21. Гончаров В. И. Основные проблемы межкультурной коммуникации и кросскультурной лингвистики // Studia Linguistica. – Випуск 4/2010. – С. 439-447.
22. Гордієнко Л.Л. Формування кросскультурної грамотності учнів при вивченні іноземної мови в контексті діалогу культур // Вісн. Житомир. держ. ун-ту. – 2004. – № 19. – С. 87-91.
23. Борисенко О.А. Межцивилизационный диалог. Диалог культур. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econf.rae.ru/pdf/2009/11/6c29793a14.pdf>
24. Рзаева Р. О. Многообразие культур и философия диалога в современном мире // Век глобализации. – 2/2011. – С. 181-187.
25. Яскевич Я. С. Национальное и глобальное в современном мире: кросскультурный диалог // Диалог цивилизаций в условиях глобальной экологической нестабильности: материалы Междунар. науч. конф. молодых ученых, Минск, 24 мая 2012 г. – Минск: БГУ, 2013. – С. 485-488.
26. Бойко О. Культура у просторі глобалізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7556/1/Bojko%2028.pdf>
27. Леденёва Н. В. К проблеме изучения межкультурного диалога (на материалах диссертационных исследований культурологов Бурятии) // Культура и цивилизация. – 1/2011. – С. 94-108.
28. Коппель О., Пасінчук К. Європа і Близький Схід: Сфера міжцивілізаційних відносин // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка: Міжнародні відносини. – 01/2006. – № 33/34. – С. 51-56.
29. Жукова О.А. Наследие Д.С.Лихачева и культура открытого мира: как возможен диалог? // Вопр. культурологии. – 2011. – № 8. – С. 66-69.
30. Логинова Е. В. Моделирование эффективного диалога культур в контексте современного лингвистического образования // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2010. – № 1(5): в 2-х ч. Ч. I. – С. 171-175.
31. Лугуценко Т. В., Альошина Н. В. Діалог як форма співіснування різних культурних традицій // Філософські дослідження: зб. наук. праць. – Луганськ, 2011. – № 13. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://fd.snu.edu.ua/info/files_articles/collection_13/article9.pdf, <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/1150>
32. Вшивцева Л. Н. Насилие и ненасилие как принципы современных и традиционных цивилизаций // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. – № 1(09). – С. 875-886.
33. Лубська В.В. Глобалізація та вестернізація: взаємозв'язок, взаємозалежність, незалежність чи тотожність понять? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kytmu.edu.ua/vmv/v/p01/15%20lubska.pdf>
34. Кузин В.П. Идея ненасилия в религиозно-философских и этических учениях: история и современность // Вісник СевНТУ. – Вип. 103: Філософія. – Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2010. – С. 31-39.

Ташенко А.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КУЛЬТУР: ПРЕДМЕТНЫЕ И СУБЪЕКТНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОТИВОРЕЧИЙ

Аннотация

Рассмотрено альтернативы взаимодействия культур и их реальные последствия. Выделено четыре группы противоречивых тем в научной рефлексии и моделировании взаимодействий. Раскрыто предметный и субъектный аспекты противоречий.

Ключевые слова: культура, цивилизация, взаимодействие, диалог, субъект.

Taschenko A.Y.

Kyiv National Taras Shevchenko University

INTERACTION BETWEEN CULTURES: OBJECTIVE AND SUBJECTIVE ASPECTS OF CONTRADICTIONS

Summary

The alternatives of interaction between cultures and its real consequences are considered. Four groups of controversial topics in scientific reflection and modeling of interactions are distinguished. Objective and subjective aspects of the contradictions are disclosed.

Keywords: culture, civilization, interaction, dialogue, subject.